

type) որ, ի բաց առեալ զեղեցկապետական, ներք, զուրկ ըլլայ ամէն պատահականութիւններէ: Մենաւոր խոկումի մը ուղեղային աշխատութեան առջեւ՝ ընդունելի կը թուի այս համադրութիւնը, որ զոնթէ անհնարին է նոյն իսկ բնութեան առջեւ. խառնուածքի (tempérament) հատուածակողմը ինքնիրմէ կը գործէ, միաւորական և զօրաւոր արտաշայտութիւնը հարկ կ'ըլլայ ընդունիլ, որուն հիմը, գործիքը, նիւթը՝ իրականութիւնն է, բայց ոչ պատճառը. վարպետներուն համար, բնութիւնը «տղիւման» ներու միջերը մ'է, արուեստի գործոյն պատճառը չէ այն: Տեսնուած իրերու՝ ըղիշկն մէջ կեդրոնացումը ոչ միայն կը նպաստէ կերպական կատարելութեան, զիս աւելի միաւորելով շարադրութեան ամբողջութիւնը, առանց թողլու որ ո՞ր և է մանրամասնութիւն մը գործնայ, հաղչեցնելով զգայարանն ոչ խառնիխառն գծերով, այլ նաեւ սակաւարան պերճախօսութեան ոյժը կու տայ արտայայտութեան:

Արուեստագործին ճիշդ նուազ ձգտումն ու նի ղէպ իրականութեան ձեւափոխութիւնը, քան թէ ղէպ ի զեղեցկին կարելիութեան մը կոչումը (évocation). ճշմարիտը չէ նպատակը՝ այլ ճշմարտամասնը, բայց այնպիսի ճշմարտամասն մը, որ իր բաժինն ունենայ նոյն իսկ արտադրողին կարողութեանը մէջ: Եւ Պ. Շաշին անգէտ չէ այս բանիս. իր ամենալաւ էջերէն մին, Թուրքիոյ Գելչեմէրը «Les Bohémiens en Turquie», արեւելեան անփութութեանց յիշատակը ուժգնապէս կ'արթնցնէ մեր մտքին մէջ. բանաստեղծին երեւակայութիւնը՝ մանկութեան յիշատակներէն նպաստուելով ստեղծեր է, և փորագրութիւնը մաքուր ու զերգանց է. այդ կամարազեղնային ծանր կամուրջը անտառակոյս գոյութիւնն չէ աւելցած, և ոչ ալ անոր վրայ հաստատուած ցած ու ճերմակ տունները, որոնց բազմաթիւ պատուհանները կը նային մի միայն կոշտ ցցապատին և ճուղած ու փշոտ իրար խառնուած ծառերուն վրայ: Լուրջ և ընտանի՝ սպիտակամորուս մարդեր, հաստ կառններ հագած, կիներ չափազանց հորիզոնական աչքերով բորտատած մութերու վրայ, ուստի է սակայն որ

այդ փորագրութիւնը՝ իրականութիւն կը զոչէ մեզ բարձրաձայն: Անտառակոյս վանն զի արուեստաւորը իր մէջ ունի՝ ճշմարտութիւնը ճշմարիտէն դուրս ստեղծելու կարողութիւնը, և ահա այս է բովանդակ արուեստը:

Արուեստագործի խորին և կատարեալ գիտութիւն մը միայն ընդունակ է կոչումով կարողութեան ազատ անպարզ մը տալու: Միայն արուեստը կրնայ խալտել նկարիչը բնութեան կաշկանդումէն. ու ոչ միայն դժագրութեանց բացարձակ տոկոնութիւնը կ'ապահովցնէ ան, այլ նաեւ տէր կ'ընէ այն բանին որուն առաջ գերի էր, և թոյլ կու տայ, իրեն ապահովեցուցած ազատութեան մէջ, երկերը յղանալ իրենց ճշգրիտ համեմատութիւններով, որոնց իւրաքանչիւր մասը միտսին կ'ընթանայ և հաստատարապէս կ'աւարտի:

Թրքմ. Հ. Ք. ԵԱՏԻՈՒՐ

LÉON DAVID

Մ Խ Ի Թ Ա Ր

(Շուր. տես էջ 66, և վերջ)

ՀԱՍՍՆ Էր այլ եւս Մըխիթար Աբբան իր փափաքանաց իրօք կատարման. իւր այնքան ճիշդին ու կերպ կերպ վիշտեր Չոր կըրեց արի սիրան անձնանքէր,

Այնուհետեւ պէտք էր ճակտին բղզոն Առնուին փառաց պոսկ մ'ու բարբոսն. Պէտք էր որ հանգչէր քննով արպարոց. Թըւէր, սըլանար յեղեմ, յերկիւնք ծոց...

Ահա կը տեսնեմ շուրջն իրեն մահճին Սիրասուն սրղիքն իւր արտասուպին, Չորըս իւրրատէ նորս այս իօրայէ Միմեանց հետ սերով, քաղցրութեամբ աղբել.

Տերամբ կառուցած Միաբանութիւնն Անվրդով յառաջ վարել եռանդուն,

Եւ իրեն սիրած սեփական ազգին,
Հարգել գիտութեան, լուսոյ ռուբը ուզին:

Եւ յետ օրհնելու զամենքն առանձին,
Կը թըռչէր յերկինք ամբիծ իւր հոգին,
Հազար եօթն հարիւր քառասուն եւ ինն,
Ապրիլի ամսոյն քըսան եւ եօթին: . . .

Գընա՛ Մըխիթար, զընա՛ արդ յերկին
Կապելու ճակտիդ ըզպըսակն անդին .
Արուժեամբ ընթացցըդ կատարեցիր,
Արդ զընա՛ վայել փառքեր երկնաձիր:

Անունըդ բոլոր աշխարհ պիտ' հընչէ,
Անունըդ ամէն հայ պիտի օրհնէ,
Ձի հաստատեցիր գիտութեան տաճար,
Ու մեր զբարութեանց հաստատուն կանաւ:

Պիտի համակրի քեզ Եւրոպ ինքնին,
Ինչպէս եւ սըրտիդ սիրելի ազգին.
Պիտի հըռչակէ զայն ուշիմ ու քաջ,
Որու անունն իսկ չէր գիտեր յառաջ:

Գնա՛ հանգիստ սըրտով, զի թու որդիներ
Պիտ' յառաջ վարեն գործրդ սըրբանուէր.
Քու զըծած շաղկէ պիտի երթան միշտ,
Ահամարհելով նեղութիւն ու վիշտ:

Եպսոբք, թագաւորք, թագուհիք, իշխանք
Պիտի գան պատուել զայս թու կանգնած վանք,
Ու պիտ' հըռչակեն ընդ բոլոր աշխարհ՝
Թէ հայ ազգ մը կայ, ազգ գործօն ճարտար:

Ոսկեպարն ահա կը ծալի շողշող,
Որուն զու այնչափ էիր փափաքող,
Ու գիտութեան ջահը լուսաբոլոր,
Պարզէ մէջ մըռայլ եւ աղջամուղ խոր:

Վերանորոգին ահա խոտներամ
Սիրելի ազգիդ փառքերն անթառամ.
Սահակ ու Մեսրոպ, Եղիշէ, Եգնիկ,
Չորեքնին առած իրենց մատենիկ,

Շիրմին խորերէն լոյս աշխարհ կ'ելլեն,
Քաղցըր ձայներն ին կը լրսեցընեն:
Եւ այն ցիրուցան փոշու մագաղաթը,
Թորք կը փայլին նախնեաց քըրտանց հաւքը,

Ահա շունչ կ'առնեն ու կ'ուրախանան
Լրսելով մամլոյն ճոխնչն անհատական,
Եւ տակաւ դիզուի տըպագրութեանց կոյտ,
Ձովացընել մեր մըտքեր ծարաւաւ:

Եւ այն գեղեցիկ ու վրսեմ լեզուն,
Եղիմայ գետոց պէս հարուստ, բեղուն,
Ձոր աղաւաղեր ու խորթացուցեր,
Էին միամիտ կամ արգէտ ձեռքեր,

Եւ զոր կըտակաւ կ'ապստալներ
Քու աշակերտաց՝ որ փութան ի մի
Մարբեն եւ առջի շնորհքն տան անոր,
Ահա կը փայլի պերճ ու լուսաւոր:

Գընա՛, մեղուաց պէս ահա ժըրաջան,
Դէպ ի հայրենեաց ծաղկանոց փութան
Նըփոյն թու որդիքդ, ու քաղեն ծըծեն,
Որպէս զի անոյշ նեկատը պատրաստեն:

Մէկն ահա ծուռ գայ՝ հետազոտ աչքով,
Ոսկեգրէ շախնեաց շիրիմներուն թով,
Ու պըրպընելով ժողովէ անոնց
Փանձերն ու հոգին, անոնց կրակն ու բաց:

Քնարն ի ձեռին միւսըն թափառի գնայ
Ընդ լեռ եւ ընդ ձոր երկրիս Թորգոմայ,
Մոգել իր աղու արի երգերով
Հին դիւցազուններն՝ որ քնեն դարերով:

Այդ երգոց ձայնն կը կենդանանան
Խումբ Խումբ դիւցազունք մեր այրարատեան,
Եւ շարժէ Մասիս իր վեհափառ գլուխ
Դիւթուելով երգէն՝ ձայնն սըրտաբուխ:

Թողով ապա իւր սիրական ըննար
Մաղախ մի շալկին զընայ քաջաբար.
Որոնն, յուզէ ամէն սար ու լեռ,
Շարժէ ամէն քար, շիրիմ, տապաններ:

Եւ ապա խնամով հաւքէ մի առ մի
Անյուշ նըշխարներ մերայս աշխարհի,
Հին ու նոր վանքեր եւ եկեղեցիք,
Աւերակ ու շէն սիրական տեղիք,

Կեանք առնուն անոր հուր զըրչին ներքեւ.
Մէջ, մըշուշ ցընդի, փայլի քաղցր արեւ

